

Warszawa, dn. 20.06.2024 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ
PANI MGR AGNIESZKI OLSZEWSKIEJ-DĄBROWSKIEJ
pt. *Efektywność systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Polsce.*

Przedstawiona do recenzji praca doktorska autorstwa mgr Agnieszki Olszewskiej-Dąbrowskiej zasługuje na przyjęcie i pozytywną ocenę merytoryczną. Autorka poświęciła ją tematyce bardzo ważnej społecznie i prawnie, z pozoru dobrze opracowanej w literaturze przedmiotu i orzecznictwie. W literaturze naukowej, a także opracowaniach popularyzatorskich, liczne są doniesienia dotyczące zjawiska przemocy w rodzinie, poruszające zagadnienia prawne, psychologiczne, socjologiczne, kulturowe. Bardzo często krytykuje się w nich sposób reakcji i działania służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, pomoc pokrzywdzonym, wsparcie dla ofiar, podkreślając ich nieskuteczność. Prowadzone są liczne badania (przywoływane przez Autorkę pracy), powstają opracowania teoretyczne, analizuje się linię orzeczniczą, opisuje kazusy. Wszystkie te prace są istotne, ważne, poruszające wielość aspektów zjawiska przemocy w rodzinie. Można zatem powiedzieć, że trudno jest odnaleźć obszar, w którym da się opisać, przeanalizować jakieś inne, nieznanne dotychczas zagadnienia. Tym czasem Autorka pracy odnajduje taki obszar i w znakomity sposób go zagospodarowuje.

Recenzując prace powstające na różnych etapach ścieżki naukowej coraz rzadziej spotyka się opracowania w których wykorzystuje się tradycyjny model badawczy czyli badania praktyki poznawanej nie tylko poprzez analizę orzeczeń czy akt postępowań, ale także poprzez naoczną obserwację realnego życia w określonym obszarze. Doktorantka nawiązuje do najlepszych tradycji rzetelnej pracy naukowej, nie ograniczając się tylko do wykorzystania tzw. metody doktrynalnej, analizy piśmiennictwa czy orzeczeń, a sięga do badań praktyki, dokonuje metaanaliz, a przede wszystkim korzysta z własnej praktyki eksperckiej. Napisała pracę naukową o

problemach, które doskonale zna zawodowo, o ludziach doświadczających przemocy z którymi ma kontakt, o rzeczywistości i skuteczności pomocy ofiarom przemocy. Powstała praca rzetelna, ciekawa, niekiedy dość przejmująca i niestety o wnioskach nie napawających optymizmem.

Co warte podkreślenia, recenzowana praca doktorska nie jest zbiorem informacji które można opatrzyć tytułem: co wiem o przemocy w rodzinie i co na ten temat napisano, a dziełem przemyślanym, ukierunkowanym na pokazanie praktyki na tle obowiązujących rozwiązań prawnych. Doktorantka, i bardzo słusznie, wybrała własną drogę nie tylko w doborze obszarów analizowanych w pracy, ale także w sposobie ujęcia tematu, rozłożenia akcentów badawczych na dwa obszary – proces karny i kryminologię. Powstała rozprawa dobrze skomponowana, oryginalna i co wcale nie jest obecnie takie oczywiste „trzymająca się” tematu rozprawy. To nie jest dysertacja napisana „na objętość”, byle więcej, chociaż niekoniecznie na temat. Zaletą pracy jest umiejętność Doktorantki skupienia się wyłącznie na kwestiach bezpośrednio związanych z tematem pracy, co jest podejściem słusznym, wskazującym na umiejętność selekcjonowania materiału pod kątem tematu rozprawy i wagi opisywanych problemów.

Atutem tej pracy jest jej badawczo-teoretyczny charakter. Dysertacja w sposób uporządkowany omawia zagadnienie, jest przemyślana koncepcyjnie, dobrze i logicznie ułożona.

We *Wstępie* Autorka nawiązuje do historii przemocy w rodzinie, zauważa bardzo złożony charakter problemu, dlatego już na tym etapie pracy zaznacza, że ogranicza się do rozważań wyłącznie dotyczących przemocy wobec kobiet (s.11). Poddaje gruntownej i dość krytycznej analizie przepisy prawne, stara się odtworzyć obraz zjawiska przemocy w rodzinie w świetle zadań i działań instytucji specjalizujących się w pomocy osobom doświadczającym przemocy, a także analizuje problemy z jakimi borykają się pracownicy służb udzielających pomocy i wsparcia ofiarom i jak są przygotowani merytorycznie do tej pracy. Doktorantka sformułowała 5 założeń badawczych, opisanych na stronie 13 rozprawy. Wyprzedzając konkluzję recenzji – wszystkie te założenia zostały przeanalizowane i zweryfikowane.

W pracy mgr A. Olszewska-Dąbrowska wykorzystano wybrane metody badawcze. W zakresie rozważań teoretycznych była to analiza dokumentów, a także metoda dogmatyczno-prawna, zaś w odniesieniu do badań praktyki technika sondażu diagnostycznego, badania ankietowe, wywiady (s.14). Dobór metod badawczych należy uznać za poprawny.

Recenzowana praca ma charakter badawczo-doktrynalny, co uznać należy za słuszne i zdecydowanie podnoszące wartość naukową i praktyczną pracy.

Rozprawa doktorska obejmuje 291 stron właściwego tekstu, streszczenie, wykaz skrótów, bibliografię na którą składa się łącznie 248 pozycji (85 publikacji, 64 orzeczenia, 29 krajowych aktów prawnych, 30 aktów prawa międzynarodowego, 22 opracowania stanowiące materiał źródłowy i 18 stron internetowych) oraz 4 aneksy i spis wykresów. W pracy wykorzystano przede wszystkim literaturę krajową, tekst jest dynamiczny, rozbudowany licznymi przypisami i odnośnikami do literatury naukowej. Wykorzystanie literatury jest zadawalające, przypisy wykonane są prawidłowo, świadczy to o dobrym teoretycznym i praktycznym przygotowaniu Doktorantki do pracy naukowej. Z punktu widzenia technicznego praca jest poprawna, występują nieliczne błędy gramatyczne i literowe. Brakuje konsekwencji w sposobie przywoływania nazwisk w treści rozdziałów – używane są skróty w postaci pierwszej litery imienia i pełne brzmienie imienia.

Ocena szczegółowa.

Praca została podzielona na 7 rozdziałów merytorycznych, poprzedzonych *Wstępem*, a kończą ją *Wnioski końcowe*.

We *Wstępie* Doktorantka sformułowała problemy badawcze oraz wykorzystane metody badawcze. Większych zastrzeżeń nie budzi układ pracy, rozdziały podzielone są na podrozdziały.

W rozdziale 1 dokonano charakterystyki zjawiska przemocy w rodzinie, rozpoczynając od definicji przemocy. Rozważania te wzbogacone zostały o opisy wyników badań społecznych prowadzonych przez instytucje publiczne. Kolejno wskazano na przyczyny przemocy i jej rodzaje. Na szczególną uwagę zasługuje podrozdział poświęcony mitom i stereotypom dotyczącym przemocy w rodzinie.

Czytając ten fragment pracy widzimy usystematyzowanie powszechnej wiedzy, powielanych stereotypów, jednakże zestawienie tych mitów z wynikami badań - dają ponuro, przerażający obraz. Nie tylko kobiety i ich zachowanie oceniane są w sposób prymitywnie uproszczony, to także od takiego pełnych uprzedzeń podejścia nie są wolne sądy i prokuratura.

Rozdział 2 to omówienie praw kobiet w aspekcie przemocy w rodzinie w świetle unormowań międzynarodowych. Doktorantka zastosowała tutaj bardzo ciekawy sposób narracji, wprowadzając wątki historyczne dotyczące praw człowieka, ich ochrony czy rozwój prawodawstwa. Można poczytać o prawach kobiet w praktyce Organizacji Narodów Zjednoczonych, o konwencjach ONZ, uświadamiając sobie, jak mało skuteczne są to propozycje, a tym samym ochrona praw kobiet. Niewiele lepiej, a może wręcz na tym samym poziomie nieskuteczności przedstawiają się regulacje obowiązujące w systemie Rady Europy. I chociaż imponująco przedstawia się wykaz rekomendacji Rady Europy dotyczących przemocy w rodzinie (s.68-69), to praktyczne efekty są dalece niezadawalające. Optymizmem nie napawają także regulacje przyjęte w Unii Europejskiej. Konstatacja jest smutna – przemoc w rodzinie jest zjawiskiem dość powszechnie bagatelizowanym.

Kolejny czyli 3 rozdział to omówienie polskich regulacji dotyczących analizowanego zjawiska. Doktorantka nawiązuje do konstytucyjnej ochrony osób doświadczających przemocy, by następnie przejść do przepisów prawa karnego. Dokonała wyboru wyłącznie tych regulacji, które ściśle wiążą się z tematem rozprawy. Dokładnie omówiono art. 207 k.k., włącznie z prezentowaniem linii orzeczniczej. Nawiązano także do najczęściej występujących przestępstw współistniejących z przestępstwem przemocy w rodzinie. Dokonano także wyboru przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, chociaż zbyt dużo uwagi poświęcono regulacjom związanym z obowiązkami rodziców wobec dzieci, szczególnie w kontekście ograniczenia tematu do przemocy wobec kobiet. Niemniej jednak przyjęć należy, że materiał został wyselekcjonowany w sposób prawidłowy, główne akcenty położono na ustawy o przeciwdziałaniu przemocy, o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków.

W rozdziale 4 omówiono rolę mediacji w sprawach karnych i cywilnych, w tym w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Jest to zarysowanie problemu, omówione na 10 stronach. Nie mam zastrzeżeń do strony merytorycznej, ale biorąc pod uwagę kompozycję pracy, zachowanie proporcji w objętości poszczególnych rozdziałów, zagadnienia te mogły zostać włączone do kolejnego rozdziału czyli V poświęconego rozwiązaniom systemowym w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

W rozdziale 5 dokonano omówienia rozwiązań systemowych wpisanych w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Autorka skupia się m.in. na funkcjonowaniu procedury Niebieskiej Karty, chociaż nie podzielam dość optymistycznego wniosku, że wzrost liczby Niebieskich Kart świadczy o skuteczności działań profilaktycznych (s.154). W wielu badaniach potwierdza się bardzo niepokojąca praktyka wycofywania się przez ofiary przemocy nie tylko z oskarżeń sprawcy, ale także okazywania niechęci do współpracy z instytucjami świadczącymi pomoc. Autorka omawia także kwestie związane z kompensatą dla osób pokrzywdzonych przestępstwem, w tym zasady przyznawania odszkodowania za szkodę, prawo do uzyskania zaświadczenia i obdukcji lekarskiej. Zwrócono także uwagę na sieć pomocy ofiarom przestępstw, akcje typu tydzień pomocy ofiarom czy wskazano na specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie.

Część teoretyczno-doktrynalna nie budzi zastrzeżeń. Opisy czy dokonane analizy wskazują na ogromną wiedzę Autorki, znawstwo problematyki, rozsądny dystans do omawianych zagadnień. Wyrażone opinie są wyważone, pozbawione emocjonalnego nastawienia, które wprowadzałyby więcej subiektywizmu niż obiektywnej oceny zjawiska. Takie podejście świadczy o dobrym zrozumieniu na czym polega praca naukowa, przeprowadzanie badań, jaka jest rola badacza i jak zachować obiektywizm pisząc o tak trudnych i emocjonalnych problemach.

Najistotniejsze w recenzowanej dysertacji są rozdziały 6 i 7. W rozdziale 6 opisano metodykę prowadzonych badań własnych. Autorka postawiła 5 pytań badawczych (s. 172), prawidłowo sformułowanych i istotnych dla analizy zjawiska przemocy. Opisane zostały narzędzia badawcze, wśród których są dokumenty statystyczno-sprawozdawcze z pracy telefonu zaufania Niebieska Linia; kwestionariusze ankiety skierowanej do osób doświadczających przemocy; ankiety dla

pracowników służb i instytucji wspierających oraz scenariusze wywiadów z osobami doświadczającymi przemocy i pracownikami służb i instytucji wspierających (172-173). W ramach sondażu diagnostycznego wykorzystano ankiety i wywiady prowadzone w dwóch grupach respondentów: osób doświadczających przemocy i pracowników służb i instytucji wspierających (s. 173). Nie było konieczne wskazywanie w tym rozdziale realizowanych projektów pomocowych, mogły być wymienione w poprzednim rozdziale. Ciekawym zabiegiem było analizowanie rozmów telefonicznych prowadzonych przez konsultantów Niebieskiej Linii, także testy wiedzy dla osób pracujących z doświadczającymi przemocy (s.178). Podkreślić należy bardzo niestandardowy wykaz zastosowanych narzędzi badawczych doskonale dobrany do osiągnięcia zamierzeń badawczych, a jednocześnie, co kolejny raz należy zaznaczyć, wskazujący na doskonałą znajomość omawianej problematyki.

W ostatnim 7 rozdziale opisano wyniki przeprowadzonych przez Doktorantkę badań. Na uznanie zasługuje wplatanie do wyników własnych badań rezultatów badań przeprowadzanych i publikowanych przez instytucje publiczne. W recenzji nie ma potrzeby przywoływania wyników badań. Są one doskonale opisane w pracy, ilustrowane tabelami, grafami, w sposób czytelny i przejrzysty. Badaniami objęto szereg zagadnień wskazanych wcześniej, każde z zagadnień analizowanych przez Autorkę zostało opisane, a z badań wyciągnięte prawidłowe wnioski. Weryfikacja hipotez badawczych przedstawiona została w postaci tabelarycznej, czytelnej i prostej w odbiorze, a także w sposób opisowy.

Ostatnim elementem recenzowanej pracy doktorskiej są *Wnioski końcowe*. W syntetyczny sposób podsumowane zostały najważniejsze założenia pracy. Niestety nie napawają one optymizmem. To czego brakuje w pracy to sformułowania postulatów, wskazania jak można poprawić efektywność systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Doktorantka bardziej skupiła się na diagnozie i analizie zastanego stanu prawnego i praktyki, unikając odpowiedzi na zasadnicze pytanie – co i jak należy zmienić, by system pomocy był bardziej wydolny, a ofiary przemocy w rodzinie uzyskiwały faktyczne, realne i odpowiednio dostosowane wsparcie. Tego zabrakło w pracy.

Nie zmienia to postaci rzeczy, że praca prezentuje wysoki poziom merytoryczny. Doktorantka podjęła się opracowania zagadnienie trudnego, mającego bardzo istotny walor praktyczny. Dokonała bowiem weryfikacji niekiedy dość obiegowych teorii, nie opartych na badaniach. Dzięki tym badaniom zdecydowanie poszerzyliśmy wiedzę o tym jak działa system pomocy ofiarom przemocy w rodzinie. Badania zostały przeprowadzone na wysokim poziomie, w sposób uprawniających do wyciągnięcia uogólnionych wniosków. Zastosowano i wyjątkowo profesjonalnie dobrano metody oraz narzędzia badawcze, co jeszcze bardziej podkreśla obiektywizm badań i zasadność wysuwanych wniosków.

Końcowe wnioski recenzji.

Reasumując jeszcze raz chcę podkreślić trafny dobór przedmiotu rozprawy przez mgr Agnieszkę Olszewską-Dąbrowską, jak i samą koncepcję pracy. Autorka zrealizowała założenia pracy, wykazując się przy tym znajomością omawianej problematyki i dużą wnikliwością. Doktorat wieńczą przejrzyście sformułowane, merytorycznie poprawne wnioski. Omawiana problematyka, ujęcie tematu, poszerzają wiedzę o przemocy w rodzinie. Praca ma niewątpliwie walory poznawcze, charakteryzuje ją innowacyjne podejście do zagadnienia badawczego i w oczywisty sposób w bardzo znacznym zakresie poszerza aktualny stan wiedzy z zakresu praktyki przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Polsce.

Recenzowana rozprawa doktorska mgr Agnieszki Olszewskiej-Dąbrowskiej spełnia wymogi określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2022 r. poz. 574).

W związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie mgr A Olszewskiej-Dąbrowskiej do dalszych części przewodu doktorskiego.

prof. dr hab. Ewa Gruza